

VAHİD SAHƏDƏN İKİ MƏHSUL ALMAQ İMKANLARI

N.N.KAZIMOV, biologiya elmləri namizədi
C.Ə.NAĞIYEV, kənd təsərrüfatı elmləri namizədi
D.S.MARLAMOVA, elmi işçi
Azərbaycan ET Pambıqçılıq İnstitutu

Çox saylı tədqiqatlara əsasən müəyyən edilmişdir ki, respublikamızın pambıqçılıq bölgələrinin torpaq iqlim şəraitinə görə bir ildə vahid sahədən iki məhsul götürmək olar. Bir sahədən ildə iki məhsul götürülməsi üçün bu bölgələrin iqlim şəraitinin əsas amili olan faydalı temperatur məcmuunun orta illik göstəricisi yetərli sayılır. Taxıl yerinə, xüsusilə arpadan sonra yem üçün, bəzən də dən üçün qarğıdalı bitgisi əkilməsi hamıya məlumdur. Arpa biçildikdən sonra ayrı-ayrı bölgələrdə sınaq üçün pambıq da əkilən vaxtlar olubdur.

Müxtəlif kənd təsərrüfatı bitgilərindən bir ildə iki məhsul alınmasının elmi əsaslarla öyrənilməsi, əlverişsiz iqlim şəraiti və mümkün ekstremal situasiyaların törətdiyi təzadlar baxımından da aktualdır. Adətən may-iyun aylarında müşahidə olunan dolu düşməsi və uzun müddətli güclü yağışlar nəticəsində əsasən yazlıq körpə bitgi əkinləri, bəzən də payızlıq əkinlər məhv olur. Belə hallarda təkrar həmin bitginin və yaxud hansı bitginin əkilməsinin nəticə-məhsul verəcəyini dürüst bilmək çox lazımdır.

Məlumdur ki, mövcud kəndli-fermerlər öz kiçik pay torpaqlarından daha çox məhsul götürmək, yüksək səmərə əldə etməyə çalışırlar. Bu baxımdan da bir ildə eyni sahədən iki müxtəlif bitgi məhsulu yetişdirməyin, düzgün bitgi seçiminin müəyyən edilməsi lazımdır. May-iyun aylarında ikinci olaraq əkilən bitginin payız şaxtalarına qədər məhsulunun yetişə bilməsi mümkün-lüyü dəqiq hesablanmalıdır.

Göstərilən amilləri nəzərə alaraq bizim tədqiqatda arpadan sonra pambıq bitgisinin əkilməsinin mümkün-lüyü araşdırılmışdır.

Məlum olduğu kimi suvarılan arən bölgələrində ayrı-ayrı illərdə iqlim şəraitindən asılı olaraq arpa bitgisi may ayının üçüncü, iyun ayının birinci, ikinci on günlərində biçilir. Təcrübə qoyulan arpa sahəsində biçin iyun ayının birinci on günlüyündə aparılmış, sahədə 17-si iyununda pambıq səpini keçirilmiş və səpsuvar edilmişdir.

Təcrübədə üç üsulla səpin aparılmışdır. 25-30 sm dərinlikdə şumlanmış sahədə 4 müxtəlif sxemdə adi cərgəvi və sıx səpin üsullarında və şumlanmamış sahədə kövşənlikdə bir başa səpici aparatın dayaz yumşaltdığı cızlara (sıfır becərmə) pambıq səpilmişdir. Adi cərgəvi səpin sxemlərində üç-3038, Gəncə-2 və Gəncə-8 sortları, sıx səpin və sıfır becərmə variantlarında 3038 sortu səpilmişdir.

Təcrübə sahəsində pambıq bitgisinin bütün vegetasiyası dövründə çıxış alındıqdan sonra cəmi iki dəfə kultivasiya, iki dəfə sahənin alağ otlarından təmizlən-

məsi həyata keçirilmiş və bir dəfə vegetasiya suyu verilmişdir.

Tədqiqatın nəticəsi göstərdi ki, respublikamızın ən mülayim iqlim şəraitli qərb bölgəsində belə arpadan sonra iyun ayının 15-20-nə kimi pambıq əkmək, məhsul götürmək və iqtisadi səmərə əldə etmək olar.

Aparılan fenoloji müşahidələrə görə seçilmiş sortlardan Gəncə-2 sortu gec səpin müddətində daha plastik sort kimi digər sortlardan fərqlənmiş, formalaşmış qozalarda açım tempi intensiv olmuş və nəticədə öyrənilən 4 müxtəlif bitgi sıxlığını təmin edən sxemlərin hamısında bu sortun hektardan məhsuldarlığı yüksək olmuşdur (cədvəl 1). Beləki, öyrənilən dörd bitgi sıxlığında Gəncə-2 sortunun məhsuldarlığı 17,2-19,5 s/ha, Gəncə-8 sortunda 14,1-15,7; 3038 sortunda isə 13,8-16,5 s/ha olmuşdur.

Arpadan sonra pambıq səpinin təsərrüfat göstəriciləri

Variantlar	Gəncə - 2				Gəncə-8				3038			
	Bitkinin boyu, sm	Qozaların sayı, ədəd	Bitki sıxlığı, min/ha	Məhsul sent/ha	Bitkinin boyu, sm	Qozaların sayı, ədəd	Bitki sıxlığı, min/ha	Məhsul sent/ha	Bitkinin boyu, sm	Qozaların sayı, ədəd	Bitki sıxlığı, min/ha	Məhsul sent/ha
60x15-1 bitki	66,3	6,8	99,8	17,3	69,3	6,1	111,6	15,7	66,4	5,7	109,0	13,8
60x10-1 bitki	74,6	7,6	113,6	18,8	63,6	5,6	114,2	14,1	-	-	-	-
60x7-1 bitki	65,8	5,5	153,0	19,5	76,6	6,3	118,6	14,1	66,0	6,9	123,4	16,5
60x5-1 bitki	71,2	4,2	160,8	17,2	53,0	3,3	185,2	14,1	85,0	6,3	145,8	15,2
Sıx səpin	-	-	-	-	-	-	-	-	57,0	2,0	791,3	16,9
Şum aparılmamışdır	-	-	-	-	-	-	-	-	90,8	6,8	70,3	9,2

Sıx səpində hektarda nəzəri 750-800 min bitki sıxlığına görə faktiki 791,3 min bitki becərilmiş, hektardan 16,9 sentner məhsul alınmışdır.

Sıfır becərmə texnologiyasında hektarda 70,3 min bitki alınmış, məhsuldarlıq 9,2 sentner olmuşdur.

İqtisadi səmərəlilik baxımından ikinci-ələvə məhsul kimi arpadan sonra əkilən pambığın hər üç becərmə texnologiyası faydalı hesab edilir.

Adi cərgəvi üsulla becərilən pambıq sahəsində məhsul yığılı ilə birlikdə 12-13 əməliyyat aparılmış, hektara 1250-1300 min manat vəsait xərclənmiş, hektardan orta məhsuldarlıq olaraq 15 sentner məhsuldan 2100000 ümumi gəlir, 850-800 min manat xalis gəlir əldə edilmişdir.

Pambığın sıx səpin texnologiyasında təcrübə sahəsində məhsul yığılı ilə birlikdə 7 əməliyyat aparılmış, hektara 850-900 min manat vəsait sərf edilmiş, hektardan 2200-2250 manat ümumi, 1300-1350 min manat xalis gəlir alınmışdır.

Sıfır becərmə texnologiyasında tarlada 10 əməliyyata 750-800 min manat xərclənmiş, hektardan 1250-1300 min ümumi gəlir, 500 min manat xalis gəlir götürülmüşdür.

Tədqiqatın nəticələrinin təhlili bir sahədən ildə iki müxtəlif məhsul yetişdirməyin mümkünliyünü və iqtisadi səmərəliliyini təsdiq edir. Ona görə kəndli fermerlərə pay torpaqlarında dənli bitgilərdən (arpadan) sonra qarğıdalı və pambıq bitgilərinin əkilməsi tövsiyə edilir.

NAXÇIVAN MR-də ÜZÜM GENOFONDUNUN TƏDQIQI, YENİ ABORİGEN SORT VƏ KLONLAR

V.M.QULİYEV, biologiya elmləri namizədi
AMEA Naxçıvan Bölməsi, Bioresurslar İnstitutu.

Müasir dövrdə dünyada əhalinin üzümə və ondan hazırlanan müxtəlif ərzaq məhsullarına olan tələbatının yaxşı ödənilməsi məqsədilə mövcud genofondan səmərəli istifadə olunması, ayrı-ayrı ekoloji-coğrafi ərazilərdə becərilə bilən, məhsuldar, keyfiyyətli, xüsusilə saxtaya, xəstəlik və ziyanvericilərə qarşı davamlı yeni sortların yaradılması istiqamətində seleksiya işləri aparılır (4,7). Yeni sortların yaradılmasında genofondun toplanılması, tədqiqi, gen bankının yaradılması, onlardan başlanğıc material kimi məqsədyönlü istifadə olunması seleksiya işlərinin əsas bazisini təşkil edir. Genofondun zənginliyi seleksiyaçılara daha geniş spektirdə kombinativ

və mutasiya dəyişkənliklərinə malik yeni sortların yaradılmasına imkanlar açır (3).

Naxçıvan MR üzümün zəngin genofonduna malikdir. Belə genofondun yaranma səbəbərindən günəş radiasiyasının normadan yüksək olması, iqlimin sərt kontinentallığı ilə əlaqədar spontan tumurcuq mutasiyalarının baş verməsi, həmçinin qış fəslində tənəklərin üzərinin torpaq qatı ilə örtülməsi nəticəsində sərbəst tozlanma yolu ilə əmələ gələn təbii hibrid toxumların cücərməsindən yeni formaların meydana gəlməsidir. Belə üzüm formaları da uzun illər xalq seleksiyası sınağından çıxmaqla zəngin sort müxtəlifliyi yaranmışdır. Hazırda dünya üzüm geno-